

Kaikesta tieteestä tiedottaminen tarpeetonta ja mahdotonta

Matti Seppälä

Yhä uudelleen esiin putkahtaa slogaani tutkijoiden velvollisuudesta tiedottaa suurelle yleisölle tekemisistään. Esimerkiksi professori Petter Portin kirjoitti (*Helsingin Sanomat* 10.4.2004) otsikolla ”Tieteen tehtävä on palvella ympäröivää yhteiskuntaa” miten ”tutkijalle syntyy myös velvollisuus kertoa veronmaksajille yleistajuisesti, mitä hänen alansa tutkimuksessa omassa maassamme ja maailmalla tapahtuu”. Tätä toistelevat mielellään ne tutkijat, jotka kirjoittelevat yleisesityksiä, mutta tehnevät vähemmän originaalitutkimusta. Harva sitten viitsii tai uskaltaa leimautumisen pelossa kommentoida tuota väitettä.

Sananlasku sanoo, että ”se koira älähtää, johon kalikka kalahtaa”, joten ajatellaan, että on parasta olla hiljaa ellei omasta työstä ole tiedotettavaa tai se ei palvele suoranaisesti ympäröivää yhteiskuntaa.

Itseäni en lue koiraksi tässä mielessä, koska kirjoitan myös yleisölle. Koirana olen hirvijahdeissa ja kollegojen mukaan se sopii minulle, koska olen hyvä haukkumaan.

Jos tuota ingressin iskulausetta alkaa tarkemmin purkaa, niin sen toteaa nopeasti täysin mahdottomaksi. Suomessa on noin 2000 professoria, ehkä 10000 muuta tutkijaa ja sen lisäksi arviolta 4000 väitöskirjan tekijää. Jos nämä kaikki kirjoittavat vain sivunkin vuodessa yleistajuista tekstiä omalta alaltaan, niin saamme 16000 sivua tekstiä, jota vain harva lehti suostuu julkaisemaan ja vielä harvempi ihminen jaksaa lukea.

Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* on pari tiedesivua viikossa, joten siitä kertyy noin 100 sivua vuodessa. Sivuille mahtuu 2–5 artikkelia. *Tiede*-lehti julkaisee noin 100 artikkelia vuodessa ja se on erikoistunut tieteestä tiedottamiseen. Muissa tiedotusvälineissä on myös tiedeohjelmia, mutta myös niiden kapasiteetti on rajallinen tarjolla olevaan aineistoon verrattuna. Toimittajat pyrkivät luonnollisesti valitsemaan tarjolla olevasta yleisöä kiinnostavat aiheet.

Maassamme tehdään valtavasti tieteellistä tutkimusta, jonka suoranaista hyötyä on mahdoton arvioida. Jos joku rekonstruoi muinaisia eläimiä pienistä luulöydöistä, niin sen yhteiskunnallista merkitystä on vaikea selittää. Tai

jos selvitetään tuhansia vuosia sitten kuolleiden vesikirppujen elinoloja, keskiaikaista kirkkolaulua tai muinaisenglannin verbejä ja niin edelleen.

Miten tuollaiset teemat saadaan palvelemaan ympäröivää yhteiskuntaa. Vaarana on joutua naurunalaiseksi. Matemaatikon voi olla mahdotonta selittää suurelle yleisölle mitä varten jokin n :nen asteen funktion ratkaiseminen on äärettömän mielenkiintoista. Yksinomaan kasvatustieteen professoreita on Suomessa yli 100. He varmaan palvelevat yhteiskuntaa muutenkin kuin kirjoittamalla yleisesityksiä omalta alaltaan.

Jotta ei päästäisi sanomaan, että tutkimus on ’yksityisen uteliaisuuden tyydyttämistä julkisin varoin’, niin perustutkijakin voisi hieman miettiä työnsä merkitystä ja hyödynnettävyyttä. Näin tulisi menetellä varsinkin väitöskirjojen aiheita suunniteltaessa, jotta ainakin työn kuluessa tutkijalle kehittyvät taidot kävisivät kaukaksi työmarkkinoilla, vaikka tutkimus sinänsä hyödyttäisi yhteiskuntaa niukasti.

Tieteen olemukseen kuuluu niin paljon tylsää puurtamista, josta ei ole mitään tiedotettavaa, että tiedotusvelvollisuus kumoutuu senkin takia. On sanottu, että ’tutkiminen on 95 prosenttia perspiraatiota ja 5 % inspiraatiota’. Viime aikainen tieteestä tiedottaminen onkin perustunut usein tuohon 5 prosentin inspiraatioon. Tiedotetaan alkavista tutkimushankkeista, joihin on saatu mittava rahoitus ja syödään eväät jo ennen tutkimuksen aloitusta. Myöhemmin sitten ei enää kuulu eikä näy uutisia siitä, mitä tutkimuksella on saatu selville ja hyödyttääkö se ketään.

Tieteen tehtävä on lisätä inhimillistä tietämystä. Hyötynäkökohdat tulevat esille sattumalta ja monien vaiheiden jälkeen. Kirjastot ovat täynnä hyödyntämätöntä tietoa. Emme aavista, miten jokin uusi tieto voi olla hyödyllinen ja yhteiskuntaa palveleva esimerkiksi sadan vuoden kuluttua.

Kukaan ei pitkään aikaan aavistanut, miten Mendelin papukokeet saivat liikkeelle kokonaisen tieteenalan. Tarvittiin miljoonia banaanikärpäsristeytyksiä, jotta päästiin nykyiselle perinnöllisyystieteen tasolle, eikä kukaan koko ajan raportoinut yleisölle mitä tehtiin ja mitä allalla tapahtui.

Alan asiantuntijoiden arviot voivat myösmennä pieleen. Kopernikus ei olisi koskaan saanut havaintojaan aurinkokunnasta julkaistuksi, jos se olisi ollut asiantuntijoista kiinni. Hänen havaintonsa eivät sopineet yleiseen maailmankuvaan. Muotialat ja hallitsevat mielipiteet ovat kautta aikojen pitäneet huolen siitä, etteivät poikkeavat käsitykset saa palstatilaa tai nauretaan lyttyyn kuten esimerkiksi Wegenerin mannerliikuntoteoria.

Rahahanojen säätelijät pitävät riittävästi huolen tieteen yhteiskunnallisista arvoista. Tämän järjestelmän tarkoituksenmukaisuus tosin voidaan asettaa kyseenalaiseksi.

Jos tutkijat velvoitetaan vääntämään kaikki työnsä yhteiskuntaa palveleviksi, niin innovaatiot jäävät saavuttamatta ja meistä tulee satusetiä ja -tätejä, jotka kertovat tiedepoliittisesti korrekteja tarinoita rahan jakajille.

Tutkijan kannalta mielenkiintoinen asia ei aina ole suurta yleisöä kiinnostava asia. Tutkijat

tutkivat ja raportoivat toisilleen ja rahoittajilleen työstään. Tiedetoimittajat onkivat selville mitä on tehty ja raportoivat suurelle yleisölle mielenkiintoisimmat asiat. Eivät urheilijatkaan kilpailun jälkeen mene kotiin ja kirjoita selostuksia tekemisistään – sitä varten on olemassa urheilutoimittajat.

Miksi sitten toiset tutkijat julkaisevat paljon yleisölle tarkoitettuja juttuja? Julkisuudesta on ilmeistä hyötyä joissain tapauksissa. Tunnettu henkilö saa julkisuuden kautta hyötyä ja käyttää sitä hyväkseen hankkiessaan rahoitusta hankkeilleen. Eräillä tutkijoilla on kyky ja tarve pönkittää julkisuuskuvaansa vaikka sänkykamari-kuvilla naistenlehdissä. Tosin sillä ei ole mitään tekemistä tieteestä tiedottamisen kanssa, mutta vaikutuksia on vaikea välttää. Ei kai kuitenkaan kaikkien tarvitse hypätä tähän junaan?

Kirjoittaja on luonnonmaantieteen professori Helsingin yliopiston Maantieteen laitoksella